
OSMANLI MİMARİSİ

Usûl-i Mîmârî-i Osmânî

OSMANLI MİMARİSİ

Usûl-i Mîmârî-i Osmânî

L'ARCHITECTURE OTTOMANE

DIE OTTOMANISCHE BAUKUNST

ÇAMLICA

İstanbul 2015

İÇİNDEKİLER

Takdim	IX
Préface	XI
Vorrede	XIII
Osmanlı Devleti'nin Katıldığı Milletlerarası Sergilerle İlgili Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Bazı Belgeler Listesi	XVIII
Kısaltmalar	XVIII
Romen Rakamları Listesi	XIX
Hicri ve Rumi Ayların Rumuzları	XIX

BİRİNCİ KISIM

Giriş	3
-----------------	---

İKİNCİ KISIM

Mimari Tarihi	5
-------------------------	---

ÜÇÜNCÜ KISIM

Çeşitli Mimarlık Usulleri	9
Mimaride Usul Uygunluğu	10
Çeşitli Osmanlı Mimari Tarzları	11
Mahrûfî (Konik) Mimari Usulü	11
Mütevî (Düz) Mimari Usulü	11
Mücevherî (Süslemeli) Mimari Usulü	12
Yapı Kısımlarının Düzenlenmesi	12
Çeşitli Yapı Usullerinin Bir Yerde Uygulanması	12
Yapı Kısımlarının Süslenmesi	12
Osmanlı Mimari Kaideleri Hakkında Görüşler	13
Kitapta Bulunan Şekil ve Resimlerin (Planşların) Açıklamaları	13

DÖRDÜNCÜ KISIM

Yeşil Cami / Bursa	41
Resimler (Planşlar)	44

BEŞİNCİ KISIM

Süleymaniye Camii / İstanbul	99
Resimlerin (Planşların) Açıklamaları	101

ALTINCI KISIM

Selimiye Camii / Edirne	109
Resimler (Planşlar)	110

YEDİNCİ KISIM

Yeni Cami / İstanbul	113
Resimler (Planşlar)	115

SEKİZİNCİ KISIM

Kânûnî Sultan Süleyman'ın Türbesi / İstanbul	119
--	-----

DOKUZUNCU KISIM

Şehzâde Türbesi / İstanbul	123
--------------------------------------	-----

ONUNCU KISIM

Sultan Üçüncü Ahmed Çeşmesi / İstanbul	125
--	-----

ON BİRİNCİ KISIM

Azap Kapı Çeşmesi / İstanbul	131
--	-----

ON İKİNCİ KISIM

Osmanlı Mimarlık Usullerinde Kullanılan Süsleme Motifleri ve Çiçekler	135
Haritaların (Planşların) Tarifi	137

ON ÜÇÜNCÜ KISIM

Osmanlı Mimarlık Süslemeleri Hakkında Bazı Bilgiler	143
Osmanlı Mimari Süslemesinde Kullanılan Çeşitli Usuller	143
Oyma İşleri / Mısır Fatihî Yavuz Sultan Selim Zamanında Uygulanan Usul Hakkında	143
Oyma İşleri (Pervazlar)	144
Tuğla ve Taş Karışımı (Kısımlar)	144
Nakışlı Pervazlar	144
Süsleme Örnekleri (Planşlar)	144
Tuğla ile Taş Karışımı Yapı Usulleri	144
Madenden Yapılmış Sanat Eserleri (Planşlar)	145
Mezar Taşları (Planş)	145
Sırça Parçalarının Birleştirilmesinden Yapılan Resimler (Planşlar)	145
Ağaç Üzerine Oyma İşler (Planş)	145
Duvar Üzerine İşlenen Resimler (Planşlar)	145
Oyma Mermer İşleri (Planşlar)	145
Duvarlara Konan Çiniler (Planşlar)	146
FRANSIZCA VE ALMANCA METİN (L'architecture Ottomane - Die Ottomanische Baukunst)	257
OSMANLICA TRANSKRİPSİYON (Usûl-i Mi'mârî-i Osmânî)	339
VESİKALAR	399
LÜGAT	411
OSMANLICA METİN	431

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın başlarından itibaren sanayi alanında kalkınma faaliyetlerinin hızlandığı görülmektedir.

Sultan Üçüncü Selim döneminde, askerî yenilikler yanında sanayi sahasındaki gelişmeye de önem verilerek birçok fabrikanın faaliyete geçirildiği bilinmektedir.

Sultan İkinci Mahmud döneminde, askerî ıslahatı takiben sanayi alanında da teşebbüsler yapılarak birçok dalda fabrikalar kurulmuş ve faaliyete başlatılmıştır.

Tanzimat'tan sonra fabrikalarda buhar makinelerinin kullanılması sanayide gözle görülür bir gelişme yaşanmasını sağlamıştır.

Devlet, bir taraftan öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere modern teknolojiye göre donatılmış fabrikalar açarken, diğer taraftan, bir süredir imalatı durmuş ve kalitesi bozulmuş ürünlerini bu teknolojiye ayak uydurmakta zorluk çeken küçük esnafı da yeniden canlandırmak için çeşitli yollar denemiştir.

Bunların biri de üretilen malların milletlerarası teşhirdir. Zaten çok eskilerden beri panayı ve pazarlarda ürettiği malı teşhir eden ve satan esnafı, böyle bir işe yöneltmek hiç de zor olmamıştır.

Osmanlı Devleti ilk olarak, 1851 yılında milletlerarası bir sergi olan Londra Sergisi'ne; dokuma, deri, ahşap, süsleme ve toprak mahsulleri dalında katılarak birçok ödül almıştır.

Daha sonra Osmanlı Devleti'nin çeşitli tarihlerde Paris Sergisi, Şikago Sergisi, Napoli Sanayi-i Bahriye Sergisi, Almanya'da Bahçivanlık Sergisi, Madrit Maden Sergisi, Sanayi-i Nefise Sergisi, Peşte Sergisi, Barselona Sergisi, İtalya'da Nebatât ve Ezhâr Sergisi, Elektrik Sergisi ve Âsâr-ı Atîka Sergisi gibi milletlerarası birçok sergilere katıldığı görülmektedir.

Ayrıca devletin, her Ramazan Ayı'nda câmi avlularında umûmî sergiler açması da bunlar arasında yer almaktadır. Hatta milletlerarası sergilere Sultanahmed Umûmî Sergisi ile de ev sahipliği yapmıştır.

İşte Osmanlı Devleti'nin katıldığı sergilerden birisi de Viyana Sergisi'dir. Devlet bu sergiye 1873 yılında katılmış hazırlıklarına da yaklaşık iki sene kadar önce başlamıştır.

Bu hazırlıklar sırasında devlet, sergi esnasında Osmanlı mimari eserlerini ve devletin topraklarında yaşayan müslim ve gayr-i müslim vatandaşlarının giydikleri kıyafetleri tanıtmak amacıyla iki kitap hazırlatmış ve bastırmıştır. Serginin çok başarılı geçtiğini ve katılanlara dört yüz yirmi adet çeşitli dallarda ödül verildiğini Osmanlı Arşivi'ndeki Hariciye Siyasi Fonu'na ait 211/42 ve 211/44 numaralı belgelerden anlamaktayız. Hazırlanan kitaplardan ikincisi olan kılık kıyafet kitabı konumuzun dışında olduğu için burada bahsedilmeyecektir.

Yayına hazırladığımız "Usûl-i Mi'mârî-i Osmânî" adlı bu kitap, Umûr-ı Nâfia Nâzırı İbrahim Edhem Paşa'nın başkanlığında bir komisyon tarafından Türkçe (Osmanlıca), Fransızca ve Almanca dillerinde hazırlanmış ve bastırılmıştır. Ne kadar bastırıldığı ise bilinmemektedir.

Kitabın resimleri Montani Efendi, Bogos Efendi ve Mösyö Mayer tarafından çizilmiş Fransızca'sı Mösyö De Lone tarafından yazılmıştır. Almanca'sının ise kimin tarafından yazıldığı belirtilmemiştir. Resimlerin çekimi ve tab'ı Mösyö Sebah tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kitap, dış kapak ve iç kapakların dışında, on dört kısımdan oluşmaktadır. Kitabın Türkçe (Osmanlıca) kısmı sağdan sola başlamaktadır. Metin içerisinde geçen numaralar ise Türkçe olarak yazılmıştır.

Fransızca ve Almanca kısmı ise soldan sağa doğru başlamaktadır. Metin içerisindeki numaralar romen rakamı ile yazılmış ve resimler de romen rakamıyla numaralanmıştır. Türkçe metinde resimlerin adı harita ve bir haritanın içerisinde birden fazla şekil varsa resim olarak belirtilmiştir. Fransızca ve Almanca metinlerinde ise, resimlerin adı plan olarak geçmektedir. Eğer bir planda birden fazla şekil varsa adı 'figür' olarak adlandırılmıştır.

Kitabın Türkçe kısımları (1. Fasil, 2. Fasil.....) gibi numaralandığı halde Fransızca ve Almanca dillerindeki önsöz, tarihçe ve inşaat çeşitlerinin anlatıldığı kısımlarda her kısım (I)'den (III)'e kadar romen rakamıyla numaralandırılmıştır.

Binaların anlatıldığı kısımlara ise tekrar romen rakamıyla (I)'den başlayarak (VIII)'e kadar, mimari tezyinat kısmının anlatıldığı metinlerde de (I)'den başlayarak (III)'e kadar numara verilmiştir.

Kitapta yer alan bütün resimler her üç dildeki metinlerde de ortak kullanılmıştır. Bu ortak kullanım metinlerdeki atıflarda, metin ve resimlerdeki irtibatlandırmayı okuyucunun çok zor yapabileceği düşünülerek; orijinal metnin günümüz Türkçesi ile sadeleştirilmiş hali, Fransızca, Almanca metni, akabinde orijinal metnin transkripsiyonu, kitap ve sergi ile ilgili padişah iradelerinin transkripsiyon ve görüntüleri ilave edildi. Müteakiben de okuyucuya faydalı olacağını inandığımız bir lügatçe verildi ve son kısımda da orijinal Osmanlıca metin eklendi. Kitapta yer alan resimler (planlar) sadeleştirilmiş metnin ilgili kısımlarının sonlarına koyuldu. Bu arada kısımlardaki (fasıllar) harita (plan) numaralarını burada daha detaylı vermemizin faydalı olacağı ümidindeyiz.

Birinci, ikinci, dokuzuncu ve on dördüncü fasıllarda (kısımlarda) harita (plan) yer almamaktadır.

Üçüncü fasılda, I-I.bis, II-VIII, III ve X-XXIII numaralı haritalar (planlar), (s. 16-39)

Dördüncü fasılda, I-IV, IV.bis, IV, IV-VI, VI.bis-XI, XIII-XXXIV, XXXIV-XXXX, XXXX.bis-XXXXV, XXXXVIII-XXXXXIX, LII-LII.bis, numaralı haritalar (planlar), (s. 45-98) (XXXIX ve XXXXIII numaralı haritalar mükerrer olduğu için bir nüshaları çıkarıldı.)

Beşinci fasılda (kısımlarda), I-V, VII-VIII numaralı haritalar (planlar), (s. 10-108)

Altıncı fasılda (kısımlarda), I-II numaralı haritalar (planlar), (s. 111-112)

Yedinci fasılda (kısımlarda), II ve II numaralı haritalar (planlar), (s. 116-117)

Sekizinci fasılda (kısımlarda), VI ve VI numaralı haritalar (planlar), (s. 121-122)

Onuncu fasılda (kısımlarda), I-IV numaralı haritalar (planlar), (s. 127-130)

On birinci fasılda (kısımlarda), I numaralı harita (plan), (s. 134)

On ikinci fasılda (kısımlarda), I-V numaralı haritalar (planlar), (s. 138-142)

On üçüncü fasılda (kısımlarda), I, LV, III-XVI, XVIII-XXVIII, I-XI, I, I-IV, I, I-IX, II-X, X, I-XXII, XXII-XXV numaralı haritalar (planlar) (s. 147-235) yer almaktadır.

Sonuç olarak;

Osmanlı Mimari Tarihi'ni görsel olarak anlatan bu değerli eseri kütüphane raflarından alarak, bilhassa mimarlara, mühendislere, çini ve porselen imalatçısı gibi tarihi ve mimârî meslek sahiplerine, tezhip gibi güzel sanatlarla uğraşanlara ve daha önemlisi Osmanlı Mimari Tarihi'nde olup bitenleri merak eden herkese sunmuş bulunmaktayız.

Bu eserin hazırlanmasında emeği geçenlere, bilhassa İskender Türe'ye, Rifat Varol'a ve yayınlanmasını büyük bir titizlikle gerçekleştiren Çamlıca Basım Yayın yetkililerine ve çalışanlarına teşekkür ediyoruz.

İstanbul 2015

Bu eserin, Tarih Araştırmalar ve Dökümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı tarafından "Osmanlı İmparatorluğu Mimarisi" (İstanbul 1998) ismiyle hacimli bir yayını yapılmış olup çalışmalarımızda istifade edilmiştir.

Dès le début du XIXe siècle, on observe une accélération du développement en industrie dans l'empire Ottoman.

On sait que lors de l'ère de Sultan Selim III, à part les réformes militaires, une attention était aussi accordée au développement de l'industrie et ainsi de nombreuses usines étaient fondées.

Pendant le règne de Sultan Mahmud II, après les réformes militaires, des initiatives étaient faites dans le domaine industriel et des usines étaient établies dans de nombreuses branches et elles avaient commencé à fonctionner.

L'utilisation de machines à vapeur dans les usines avec les réformes de Tanzimat a conduit à l'apparition d'une amélioration visible dans l'industrie.

L'Etat, d'un part, ouvrant des usines avec la technologie moderne pour répondre à ses besoins, d'autre part a essayé de trouver des diverses solutions pour réanimer les petits commerçants qui, depuis quelque temps, avaient arrêté la production de leurs produits dégradés des avaient difficultés à s'adapter aux nouvelles technologies.

Une de ses solutions étaient l'exposition internationale de ces produits. Il n'a pas été difficile d'orienter le producteur à une telle exposition qui d'ailleurs était habitué depuis très longtemps à exposer ses produits dans les équitables et dans les marchés.

La première exposition internationale à laquelle L'Empire Ottoman a participé fut l'exposition de Londres en 1851 où elle a reçu de nombreux prix et à laquelle elle a participé dans les domaines de textile, cuire, bois, plantes ornementales et produits d'agriculture.

Plus tard, on observe que l'Empire Ottomane a participé à plusieurs expositions internationales y inclut l'exposition de Paris, de Chicago, l'exposition d'industrie marine de Napoli, l'exposition de jardinage en Allemagne, l'exposition des mines de Madrid, l'exposition de Pechte, de Barcelone, l'exposition des plantes et des fleurs en Italie, l'exposition d'Electricité et l'exposititon des anciens oeuvres.

Outre, on observe que le gouvernement organise des expositions publics dans les cours des mosquées en chaque mois de Ramadan. En plus, il a accueilli les expositions internationales dans l'Exposition Public de Sultanahmed.

L'une des expositions à laquelle l'Empire Ottoman a participé était l'Exposition de Vienne. Elle y a participé en 1873 après deux années de préparations.

Lors de ces préparations, le gouvernement a préparé et a imprimé deux livres afin de représenter les oeuvres d'architecture ottomane et les vêtements des citoyens musulmans et non-musulmans qui vivaient sur le territoire ottomane. Nous comprenons que l'exposition était bien réussi à partir des quatre cents vingt prix données dans de nombreuses branches aux exposants que nous retrouvons dans les documents numéro 211/42 et 211/44 des archives ottomanes du fond politique du ministère des affaires étrangères. Le deuxième livre préparé sur les vêtements, étant hors de notre sujet, n'apparaîtra pas ici.

Ce livre nommé "le Style Architecturale Ottomane" que nous avons préparé à l'impression a été préparé et imprimé par une commission présidé par le ministre des travaux publics Ibrahim Edhem Pasha en turc (ottoman), français et allemand. Pourtant, nous ne connaissons pas le nombre des livres imprimés.

Les dessins étaient faits par Montani Efendi, Bogos Efendi et Monsieur Mayer, et la version française était écrite par Monsieur de Lone. Par contre, on ignore l'auteur de la version allemande. La prise des photographies et leur impression était réalisé par Monsieur Sebah.

A part les couvertures extérieures et intérieures, livre ciouvre quatorze parties. La partie en turc (ottoman) du livre est écrit de droite à gauche. Les chiffres dans les textes sont écrits en turc.

Les parties en français et en allemands sont écrits de gauche à droite. Les chiffres dans ces textes sont inscrits en romain et les desseins sont aussi numérotés en romain. Dans le texte en turc, les noms des photos sont inscrits en dessin pour les cartes en cas d'existence plus d'une image dans ces cartes. Or, dans les textes en français et en allemands, les noms des photos sont nommés en plan. En cas d'existence plus d'une image dans un plan, celle-ci est appelée une "figure".

Tandis que les chapitres en turcs du livre sont numérotés en turc (1.er chapitre, 2. chaitre...), dans les chaîtres en français et en allemand concernant l'indtroduction, l'historique et la construction, chaque partie est numerotée de (I) à (III) avec les chiffres romains.

Les parties concernant les bâtiments sont encore une fois inscrites en romain de (I) à (VIII), et les textes sur les ornements architecturaux sont numérotés de (I) à (III).

Toutes les photos qui existent dans le livre sont utilisées en commun pour les chapitres en chacun des trois langues. Considérant la difficulté pour les lecteurs de cette utilisation commune des citations dans les textes renvoyant à des images, la version simplifiée en turc contemporain du texte original, les textes en français et en allemands, la transcription du texte original, les images et les transcriptions des cadres du sultan sur le livre et l'exposition sont aussi ajoutés. Dans la suite, il a été ajouté une petite dictionnaire dont nous croyons en sa utilité pour le lecteur, ainsi que le texte original en ottoman dans le derner chapitre. Les photos du livre étaient ajoutés en fin des chapitres en langue simplifiée des textes concernants. Cependant, nous espérons que donner la liste détaillée des numéros des cartes des chapitres sera utile.

Dans les premier, deuxième, neuvième et quatorzième chapitres, il n'y a pas des cartes.

Ainsi, les cartes suivantes sont situées pour les autres chapitres suivants:

Troisième chapitre: les cartes I-I.bis, II-VIII, III et X-XXIII, (p. 16-39)

Quatrième chapitre, les cartes I-IV, IV.bis, IV, IV-VI, VI.bis-XI, XIII-XXXIV, XXXIV-XXXX, XXXX.bis-XXXXV, XXXXVIII-XXXXXIX, LII-LII.bis, (p. 45-98)

(les cartes XXXIX et XXXXIII étant répétées, une exemplaire est éliminée.) Cinquième chapitre, les cartes I-V, VII-VIII, (p. 10-108)

Sixième chapitre, les cartes I-II, (p. 111-112)

Septième chapitre, les cartes II et II, (p. 116-117)

Huitième chapitre, les cartes VI et VI, (p. 121-122)

Dixième chapitre, les cartes I-IV, (p. 127-130)

Onzième chapitre, les cartes, (p. 134)

Douzième chapitre, les cartes I-V, (p. 138-142)

Treizième chapitre, les cartes I, LV, III-XVI, XVIII-XXVIII, I-XI, I, I-IV, I, I-IX, II-X, X, I-XXII, XXII-XXV (p. 147-235)

En conclusion; Nous prenons des étagères des bibliothèques cet ouvrage précieux qui explique visuellement l'Histoire de l'architecture ottomane et nous l'offrons surtout aux architectes, aux ingénieurs, aux professionnels historiques et d'architecture comme les fabricants de porcelaine et de faïence (çini), à ceux qui travaillent dans les beaux-arts comme l'art turc d'illumination (tezhip) et encore plus important, à tous ceux qui s'intéressent à l'Histoire d'architecture ottomane.

Nous remercions à ceux qui ont contribué à la préparation de cet ouvrage, surtout à Iskender Türe, à Rifat Varol et à l'administration et aux employeurs de Camlica Publication qui ont réalisé l'impression de cet ouvrage avec un grand soin.

Istanbul 2015